

วิทยานิพนธ์ปริทัศน์

Thesis Review:

ศูนย์ชายขอบ: พัฒนาการของสตรีศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย

Center in the margins: the development of women's studies in a Thai university
from three organizational perspectives¹

Author: Shirley Jean Miske

ผู้ปริทัศน์: อริยา เสวตามาร์

Reviewer: Ariya Svetamara

ปัจจุบันการดำรงอยู่และการมีอยู่ของสตรีศึกษาไทยยังคงเป็นคำถามว่าจะดำเนินต่อไปอย่างไรในอนาคตอย่างมีชีวิตชีวาและมีพลังมากขึ้นในสังคมที่เปลี่ยนแปลง วิทยานิพนธ์ปริทัศน์เอกชิ้นนี้ทำการศึกษาศูนย์สตรีศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยไทย รวมทั้งทบทวนการเกิดขึ้นของศูนย์สตรีศึกษาในมหาวิทยาลัยนานาชาติโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ทำให้เห็นถึงการต่อสู้และความขัดแย้งในการผลักดันให้แนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศในรั้วมหาวิทยาลัยที่ถูกสังคมคาดหวังว่าจะเป็นผู้นำแนวความคิดให้กับสังคมและคนรุ่นใหม่ และมหาวิทยาลัยจะมีบทบาทอย่างไรต่อสังคมโดยเฉพาะกลุ่มที่ถูกเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความเป็นเพศ ทั้งเพศหญิง เพศชาย และผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่าการศึกษานี้ได้ทำการศึกษามาเป็นเวลากว่าสี่สิบปีแล้ว แต่น่าประหลาดใจว่าประเด็นปัญหาอุปสรรคที่กล่าวถึงยังคงดำรงอยู่และไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ซึ่งคงต้องเป็นสิ่งที่พวกเราทุกคนในสังคมคงต้องช่วยกันพินิจพิเคราะห์ถึงความ เป็นมา เป็นไป และทางออกในอนาคตที่จะมาถึง

งานศึกษานี้ศึกษาพัฒนาการในการก่อตั้งศูนย์สตรีศึกษาของมหาวิทยาลัยไทยในภูมิภาค 3 ด้าน คือ ในเชิงโครงสร้าง การเมือง และวัฒนธรรม ในเชิงโครงสร้างมององค์กรในฐานะระบบราชการที่มีแนวโน้มในการดำรงรักษาและความอยู่รอดขององค์กร ในเชิงการเมืองเป็นเวทีของการแข่งขันทางความคิดทำให้เกิดความขัดแย้งที่แผ่ขยายไปสู่ชีวิตประจำวัน และในเชิงวัฒนธรรมมีวัฒนธรรมองค์กรที่ฝังแน่น อันเป็นระดับจุลภาคที่สะท้อนวัฒนธรรมใหญ่ที่กว้างกว่า

ภาพของศูนย์สตรีศึกษาไทยเผยให้เห็นการที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรอบผู้นำสตรีจากชุมชน ดำเนินการและกระตุ้นให้เกิดการวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงและการพัฒนา และการผนวกประเด็นสตรีเข้าไปในการเรียนการสอน ในมุมมองเชิงโครงสร้างการดำเนินงานโครงการสตรีศึกษาของอาจารย์จากศูนย์สตรีศึกษาต่อรองกับระบบราชการส่วนกลางและมหาวิทยาลัย การมีความสัมพันธ์แบบหลวมๆ ของศูนย์ฯ กับหน่วย

¹ Doctoral Dissertation, Michigan State University

อื่นๆ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำถามเรื่องผลกระทบของสตรีศึกษาที่มีต่อมหาวิทยาลัย จากมุมมองเชิงการเมือง ความขัดแย้งเชิงองค์กรที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการแข่งขันภายใต้ ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด การใช้อำนาจอย่างได้ผล และวาทกรรมชายขอบที่ช่วงชิงกับวาทกรรมหลัก ในมุมมอง เชิงวัฒนธรรมสตรีศึกษาเป็นปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยและส่งผลต่อการเลือกทำกิจกรรมทาง สังคม ในห้องเรียน ในการสอน และการขยายแนวคิดทฤษฎีให้กับสมาชิกทางวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะ นักศึกษาในมหาวิทยาลัย

การศึกษาความเป็นชายขอบและศูนย์กลางของศูนย์สตรีศึกษาทั้งสามด้าน ทำให้เห็นภาวะที่กลืนไม่ เข้าคายไม่ออกที่ยังคงดำรงอยู่ของศูนย์สตรีศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งยังไม่สามารถแก้ไขและเป็นสิ่งที่ต้อง จัดการ อุปสรรคสำคัญคือการเข้าถึงทรัพยากร การต่อรองกับระบบราชการ การวางแผนและจัดลำดับ ความสำคัญของสตรีศึกษา อย่างเช่น การอบรม การพัฒนาหลักสูตร และการขยายแนวคิดทฤษฎีในบริบทของ การศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ศูนย์สตรีศึกษาของมหาวิทยาลัยไทยในภูมิภาคเป็นศูนย์แห่งหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึง “เสียง” ที่ไม่ใช่ เสียงเดียว แต่เป็นหลายเสียงของหญิงไทยและชายไทย เป็นเสียงที่เรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ รวมทั้ง การตัดสินใจของผู้หญิงในการพัฒนาชนบท และการผนวกประสบการณ์ของผู้หญิงเข้ามาในสถาบันการศึกษา ในบางครั้งเสียงเหล่านี้อาจไม่ลงรอยกันบางครั้งกลมกลืน และบางครั้งก็เงียบไป แต่โดยรวมแล้วพวกเขา สามารถสร้างความแตกต่างได้ ศูนย์สตรีศึกษาเป็นศูนย์หนึ่งในบรรดาศูนย์สตรีศึกษาที่มีอยู่ทั่วโลกที่ “สร้าง ความแตกต่าง”

การก่อตั้งศูนย์สตรีศึกษาเกิดขึ้นในนานาประเทศ และมีความแตกต่างในประเทศที่มีความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีและประเทศที่กำลังพัฒนา ความแตกต่างดังกล่าวรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสตรีศึกษาและ การพัฒนาสตรีในระดับนานาชาติ เกี่ยวกับแนวคิดผู้หญิงในการพัฒนา (women in development) ไม่ว่าจะ เป็นการให้ความสำคัญสูงสุดต่อการวิจัยทางวิชาการหรือการขยายแนวคิดทฤษฎี หรือการทำกิจกรรม เคลื่อนไหว และการใช้ “เพศภาวะ” หรือ “สตรี” เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการประกาศ ทศวรรษสตรีขององค์การสหประชาชาติ (ค.ศ. 1975-1985) ในมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาแนวคิดผู้หญิงใน การพัฒนาได้แพร่ขยายไปในสังคมศาสตร์ ในขณะที่สตรีศึกษาแพร่ขยายไปในมนุษยศาสตร์ซึ่งมีลักษณะเป็น สหสาขาวิชาและเน้นทฤษฎีมากกว่า ในมหาวิทยาลัยทางทวีปยุโรปสตรีศึกษาและผู้หญิงกับการพัฒนาไม่ได้ แยกจากกัน ส่วนในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอุตสาหกรรมการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเน้นในด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ ซึ่งสถานการณ์ของผู้หญิงในประเทศเหล่านี้ไม่สามารถแยกออกจากประสบการณ์อาณานิคม การ พัฒนาแบบสมัยใหม่จากตะวันตก บรรษัทข้ามชาติ ทำให้มหาวิทยาลัยรวมถึงในประเทศไทยไม่ได้ให้ ความสำคัญกับด้านสตรีศึกษา ไม่เพียงแต่ในด้านการวิจัย แต่รวมถึงการทำงานกับผู้หญิง “ฐานราก” ที่ได้รับ ผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่เหมาะสม

งานวิจัยด้านสตรีศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั้งในประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่ไม่ใช่ประเทศ อุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ โครงสร้าง และการก่อตั้งโครงการและศูนย์สตรีศึกษา ใน งานศึกษาของ Karim (1993) ซึ่งศึกษามหาวิทยาลัยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่าโครงการเพศภาวะศึกษา

เริ่มต้นจากศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยในมาเลเซียจัดตั้งศูนย์สตรีศึกษา (1978-1979) และส่วนใหญ่มีการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีในด้านสตรีศึกษาและเพศภาวะศึกษาใน ค.ศ. 1991 ในประเทศอินโดนีเซียมีการจัดตั้งศูนย์วิจัยและเผยแพร่ กระทรวงแห่งชาติของอินโดนีเซียเสนอให้มหาวิทยาลัยในอินโดนีเซียจัดตั้งศูนย์สตรีศึกษาโดยขึ้นตรงกับรองนายกรัฐมนตรี แม้จะไม่ได้เป็นการบังคับแต่เสนอวิธีการที่เหมาะสมในการขยายการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาในด้านเพศภาวะศึกษา ในประเทศฟิลิปปินส์มีสถาบันวิจัยด้านสตรีที่วิจัยและอบรมด้านเพศภาวะศึกษา ในประเทศกัมพูชา ลาว สิงคโปร์ และเมียนมาร์ยังไม่มีโครงการเกี่ยวกับเพศภาวะศึกษาในมหาวิทยาลัย แม้ว่าในเวียดนามมีการตั้งศูนย์สตรีศึกษาเพื่อเน้นการวิจัยแต่อยู่ภายใต้คณะกรรมการด้านสังคมศาสตร์ ในประเทศเกาหลีมีการจัดตั้งสถาบันสตรีที่มหาวิทยาลัย Ewha ที่กรุงโซล ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1977 ซึ่งทำวิจัยเป็นหลักและต่อมาได้จัดการเรียนการสอนในระดับปริญญา ในฮ่องกงจัดตั้งศูนย์วิจัยและทรัพยากรในระดับอุดมศึกษา ใน ค.ศ. 1980 เน้นการทำวิจัยและการประชุมสัมมนา และจัดตั้งศูนย์แรงงานสตรีของสภาสตรีแห่งฮ่องกง ในอินเดียจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาสตรีแห่งชาติ ใน ค.ศ. 1975 และหน่วยวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ อันเป็นผลมาจากความจำเป็นในการศึกษาผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาที่มีต่อสตรี ในประเทศไทยมีการจัดตั้งโครงการสตรีศึกษาครั้งแรกขึ้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน ค.ศ. 1986 และต่อมาได้เปิดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา ในลาตินอเมริกาและประเทศในเขตแคริบเบียนเกิดแนวคิดสตรีนิยมแนววิพากษ์ การตั้งคำถามทางวิชาการทำให้เกิดสตรีศึกษาในระดับอุดมศึกษา ประเด็นผู้หญิงและการพัฒนา (woman and development) ได้กลายเป็นจุดเน้นของสตรีศึกษาที่ทำความเข้าใจกับกิจกรรมการเคลื่อนไหว ในทางตรงกันข้ามการเกิดขึ้นใหม่ของสตรีนิยมและขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงในอเมริกาใน ค.ศ. 1960 ได้ให้กำเนิดสตรีศึกษาในฐานะเป็นแขนงทางวิชาการของสตรีนิยม และเติบโตอย่างรวดเร็วในมหาวิทยาลัยของรัฐ ขณะที่สถาบันการศึกษาของเอกชนมีการตั้งศูนย์วิจัยและเปิดหลักสูตรด้านสตรีศึกษาช้ากว่า ในช่วง ค.ศ. 1970 นักวิชาการในอเมริกาเหนือและยุโรปมีการสร้างและพัฒนาทฤษฎีที่เริ่มจากประสบการณ์ของผู้หญิงเอง เน้นการนำเรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องการเมือง เกิดสตรีศึกษาใน 12 ประเทศในยุโรป งานวิจัยเกี่ยวกับสตรีศึกษาเป็นการศึกษาในสองประเด็น คือ 1) หลักสูตร ศูนย์ฯ และการเผยแพร่ 2) การวิจัยแนวสตรีนิยม ซึ่งมีความหลากหลายของศูนย์สตรีศึกษาและการสนับสนุนของรัฐต่อการทำสตรีศึกษาให้เป็นสถาบัน

ผู้ศึกษาได้ให้ข้อสังเกตว่าแม้สตรีศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาจะประกอบด้วยงานวิจัยแนวสตรีนิยม การพัฒนาหลักสูตรด้านสตรีศึกษา และการวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์กรศูนย์สตรีศึกษาในมหาวิทยาลัย แต่อาจจะไม่ได้กล่าวถึงแนวทางและทฤษฎีสตรีนิยมหรือการทำทนายสมมติฐานญาณวิทยาเกี่ยวกับแนวคิดชายเป็นศูนย์กลาง แต่แสดงให้เห็นสตรีศึกษาในบริบทที่เน้นการวิจัยและการทำงานกับผู้หญิงชนชั้นล่างในเมืองและชนบท รวมทั้งในหลักสูตรอย่างชัดเจน อาจารย์ของศูนย์สตรีศึกษาไม่ได้เรียกตัวเองว่าเป็นเฟมินิสต์ อย่างไรก็ตาม วาทกรรมและกิจกรรมของพวกเขาสนับสนุนการต่อต้านวาทกรรมสตรีนิยมเกี่ยวกับปีศาจไปตย ซึ่งวิพากษ์และต่อต้านปีศาจไปตยอย่างชัดเจน ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นที่สอดคล้องกับการนิยามเกี่ยวกับเฟมินิสต์ของ Farganis' (1994) ว่าหมายถึง "สมมติฐานเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้ชายและผู้หญิงอย่างไม่เท่าเทียม และมองว่าผู้หญิงถูกกดขี่โดยผู้ชายผ่านการจัดโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ที่มีมายาวนาน"

นอกจากนี้ ยังให้ข้อสังเกตอีกด้วยว่าสตรีศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นจากบนลงล่างแต่เกิดจากล่างขึ้นบน ซึ่งต่างไปจากงานศึกษาในประเด็นอื่นๆ จำนวนมากที่เป็นแบบบนลงล่าง ศูนย์สตรีศึกษาของมหาวิทยาลัยในภูมิภาคที่ทำการศึกษาก็เช่นกัน

ผู้ศึกษาได้กล่าวส่งท้ายว่ากรณีศึกษาไม่ได้เป็นการศึกษาว่ามหาวิทยาลัยจะจัดการกับประเด็นที่หลากหลายอย่างไร หรือแสดงถึงการก่อตั้งสตรีศึกษาในระดับอุดมศึกษาในประเทศโลกที่สามและนานาชาติ แต่เป็นความตึงเครียดระหว่างการเน้นสตรีและการพัฒนาในระดับนานาชาติกับสตรีศึกษา และระหว่างการใช้ใจกับกิจกรรมการเคลื่อนไหวและการขยายแนวคิดทฤษฎี ซึ่งเป็นสองประเด็นที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักวิชาการจากประเทศโลกที่หนึ่งและประเทศโลกที่สาม กรณีศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของความตึงเครียดเหล่านั้น อันได้แก่ การพัฒนาสตรีศึกษาที่เน้นผู้หญิงกับการพัฒนาและกิจกรรมการเคลื่อนไหว ซึ่งในวรรณกรรมสตรีศึกษาเรียกว่าเป็นเรื่องราวของชายขอบ เรื่องราวของอาจารย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใส่ใจอย่างลึกซึ้งต่อประเด็นความเท่าเทียมสำหรับผู้หญิงและผู้ชาย ต่อสู้กับการจัดตั้งและแสดงออกเกี่ยวกับสตรีศึกษาในพื้นที่ของพวกเขา ทั้งหมดนี้คือเรื่องราวของความตึงเครียดจากชายขอบ เรื่องราวของศูนย์สตรีศึกษาที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดและความย้อนแย้ง แสดงถึงความซับซ้อนของการก่อตั้งสตรีศึกษาในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอุตสาหกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเรื่องราวที่ศูนย์สตรีศึกษาถูกกำหนดและกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองทั้งที่ชายขอบและศูนย์กลาง อาจารย์ของศูนย์สตรีศึกษาต่อรองกับระบบราชการศูนย์กลางจัดตั้งและแสดงออกเกี่ยวกับสตรีศึกษา และส่งเสริมวาทกรรมชายขอบในอุดมศึกษาไทย อาจารย์ทั้งอยู่ชายขอบและอยู่ที่เส้นแบ่งที่พรัวเลือนระหว่างชายขอบและศูนย์กลาง ศูนย์สตรีศึกษาเป็นศูนย์ที่รุ่มรวยด้วยทรัพยากรบุคคล ผู้หญิง และผู้ชายที่อุทิศตนเพื่อสตรีศึกษา ทรัพยากรทางวัตถุจากองค์กรเงินทุนต่างประเทศเป็นศูนย์ที่รวบรวมวัตถุ มนุษย์ และทรัพยากรสิ่งพิมพ์ ที่เป็นจุดที่เห็นได้อย่างชัดเจนของสตรีศึกษาในมหาวิทยาลัยในภูมิภาค ซึ่งดำรงอยู่ที่ชายขอบของทรัพยากรทางวัตถุของมหาวิทยาลัยในภูมิภาค อาจารย์ที่ก้าวหน้าในภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสตรีศึกษายังคงอยู่ในความย้อนแย้งนี้ ด้านหนึ่งร่วมในเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ อีกด้านหนึ่งต่อต้านเป้าหมายในการพัฒนาด้วยการสร้างการพัฒนาทางเลือกที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาที่ชายขอบ และต่อต้านการอ้างถึงการพัฒนาสู่ความทันสมัยผ่านกิจกรรมต่างๆ ด้วยการเลือกที่จะกล่าวถึงประเด็นผู้หญิงในชั้นเรียน อาจารย์ของศูนย์สตรีศึกษากำลังผลักดันประเด็นผู้หญิงชายขอบเข้าสู่หลักสูตร พวกเขาทำสิ่งนี้ด้วยการผนวกประเด็นผู้หญิงเข้าไปในการสอนและการเรียน ภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกของชายขอบและศูนย์กลาง ซึ่งอาจารย์ของศูนย์สตรีศึกษาต้องจัดการรายวันนี้ มีผลกระทบต่ออาจารย์ของศูนย์สตรีศึกษาในประเทศอื่นๆ ในบริบทของสตรีศึกษาระดับนานาชาติด้วยเช่นกัน